

DRIE BOEKEN OVER DE PLANTENWERELD VAN NEDERLAND.

Douwe T.E. van der Ploeg

Binnen vrij korte tijd zijn er drie belangrijke nieuwe boeken verschenen, die betrekking hebben op de plantenwereld in ons land. Het zijn alle drie originele Nederlandse werken, die (in één geval voor het grootste deel) ook betrekking hebben op Friesland. De auteurs worden op hun terrein gerekend tot de allerbeste deskundigen.

Spoorwegen, toevluchtsoord voor plant en dier, A. Koster

De auteur heeft meer dan tien jaar lang de flora, maar o.a. ook de insectenfauna, langs de Nederlandse spoorwegen bestudeerd en geïnventariseerd. Hij onderzocht daartoe meermalen c. 6000 km spoorberm en ruim 33 spoorwegemplacements. Op het eerste gezicht lijkt het misschien vreemd dat iemand 10 jaar lang in spoorbermen gaat botaniseren. Bij nader inzien en na kennismaking met dit boek, lijkt het toch zo gek nog niet. Spoorbermen blijken een stuk interessanter dan bijvoorbeeld onze cultuurgraslanden, die een steeds armoediger beeld bieden. Langs spoorwegen echter heeft een groot deel van onze inlandse flora een toevluchtsoord gevonden. Veel planten die nog nauwelijks een geschikte, in de toekomst veilige, groeiplaats in de "vrije natuur" kunnen vinden, staan soms in vrij grote aantallen in spoorbermen en spoorsloten. Een typerend voorbeeld voor Friesland is Moeraswolfsmelk *Euphorbia palustris*, in moerassen in Friesland nog maar erg weinig aanwezig. Langs spoorsloten tussen Heerenveen en Wolvega heeft deze plant echter een veilig toevluchtsoord gevonden. De plant zou zich van hieruit bij verbeterende omstandigheden weer kunnen uitbreiden. Jammer dat op het betreffende verspreidingskaartje (figuur 144) de aanduidingen voor twee soorten zijn verwisseld. Naast toevluchtsoord voor inheemse planten vormen de spoorwegen ook verspreidings-banen voor nieuwe soorten. Zo is Bezemkruiskruid *Senecio inaequidens*, dat bijvoorbeeld veel staat op het stationsemplacement van Leeuwarden, door Nederland verspreid langs de spoorlijnen. Wij vinden in Friesland diverse soorten langs spoorwegen, die elders in de provincie niet voorkomen. Wondklaver *Anthyllis vulneraria*, evenals de zeldzame Blauwe bremraap *Orobancha purpurea* staat (stond) in Friesland alleen maar op het grote stationsemplacement van Staveren, waar indertijd bij de aanleg veel duinzand is aangevoerd. Kleine leeuwebek *Linaria minor* is in Friesland een heel gewone spoorwegplant, daarbuiten wordt dit plantje hier niet gevonden. Dit geldt ook geheel of grotendeels voor Riempjes *Corrigiola litoralis*, Kandelaartje *Saxifraga tridactylites* (met uitzondering van de eilanden), Kaal breukkruid *Herniaria glabra*, Spiesleeuwebek *Linaria elatina*, Aardaker *Lathyrus tuberosus*, Akkerleeuwebek *Misopates orontium*, Vreemde ereprijs *Veronica peregrina* L. (ook op een enkele plek in moestuinen) en Gewoon langbaardgras *Vulpia myuros*. Deze soorten

Bezemkruiskruid

tekening schrijver

zouden buiten de spoorwegen niet of nauwelijks in Friesland voorkomen.

Koster becijfert dat 63% van de inheemse Nederlandse flora langs spoorlijnen wordt gevonden, waaronder bijna 100 zeldzame soorten. Hier komen dan nog heel wat verwilderde en adventieve soorten bij. Van 50 soorten planten vermeldt Koster, dat het zwaartepunt van hun voorkomen tegenwoordig langs spoorwegen ligt. In Friesland zijn vooral de lijnen en emplacementen bij Leeuwarden en Staveren erg belangrijk. Staveren is overigens de laatste jaren sterk achteruitgegaan.

De spoorwegen blijken voor het behoud van de Nederlandse flora toch wel zeer belangrijk te zijn. Vandaar dat de auteur er reeds jarenlang voor pleit, dat de NS haar terreinen en lijnen met zorg voor de wilde flora beheert. Dit

gebeurt dan ook hoe langer hoe meer. Zelfs is een niet meer gebruikt lijntje met een belangwekkende plantengroei (de Borkense Baan bij Winterswijk) aan Natuurmonumenten overgedragen.

Overigens is het toch wel erg verontrustend, dat het natuurlijke milieu in ons land zo sterk achteruit is gegaan, dat een groot deel van onze vroeger zo rijke flora zich alleen nog maar in natuurreservaten en in spoorbermen kan

A. Koster, Spoorwegen, Toevluchtsoord voor plant en dier. Natuurhistorische Bibliotheek no. 54, 236 pagina's met veel foto's en verspreidingskaartjes. Stichting Uitgeverij van de Kon. Ned. Natuurhistorische Vereniging, Utrecht 1991.

Nederlandse Oecologische Flora, Wilde planten en hun relaties deel 4, E. Weeda e.a.

Eindelijk is dan het langverwachte vierde deel verschenen van de Nederlandse oecologische Flora, als 'Ecoflora' reeds een begrip geworden. Het behandelt de Klokjesfamilie *Campanulaceae*, de Composietenfamilie *Compositae* en de Eenzaadlobbigen *Monocotyledones* tot en met de Leliefamilie *Liliaceae*. Direct moet gezegd worden, dat het hoge peil van de eerste delen volkomen gehandhaafd blijft. De samenstellers verdienen groot respect voor de spankracht en het uithoudingsvermogen om een zo ambitieus project, dat over zoveel jaren moet lopen (het eerste deel verscheen in 1985), op deze wijze voort te zetten. Er zal nog één deel volgen om het doel, de gehele Nederlandse flora in kleur af te beelden en uitvoerig te beschrijven, te bereiken. Vooral ook de tekstschrijver drs. Eddy Weeda heeft een gigantische taak op zich genomen, daar hij niet alleen de betreffende literatuur bestudeerd heeft, maar ook alle Nederlandse planten op hun natuurlijke groeiplaatsen wil leren kennen, voor hij tot de beschrijving overgaat.

Het boek bevat weer honderden aquarellen en foto's van de behandelde planten. De beschrijvingen volgen hetzelfde strakke patroon als in de eerste delen en bevatten veel boeiende bijzonderheden en wetenswaardigheden. Stellig zal iedere lezer, ook de meer ervaren florist, hier nieuwe dingen in ontdekken, die Weeda ondanks de wetenschappelijke opzet toch op smakelijke wijze weet te vertellen. In dit vierde deel komen erg moeilijke groepen aan de orde. Om één voorbeeld te noemen: de paardebloemen (*Taraxacum*). Weeda had er zich af kunnen maken met de opmerking, dat alleen specialisten met dit moeilijke geslacht uit de voeten kunnen. Dus in een werk, dat voor een groter publiek bedoeld is, zou volstaan kunnen worden met iets te vertellen over "de" paardebloem. Maar niet aldus de opvatting van de schrijver. Hij heeft een weg weten te vinden in de onoverzichtelijke systematiek van dit geslacht op een manier, dat ook de geïnteresseerde leek het goed kan volgen en door het betoog wordt geboeid. Ik vind het buitengewoon knap dat de auteur deze synthese tussen wetenschappelijk verantwoord en prettig leesbaar steeds weer zo goed weet te vinden.

handhaven. Gelukkig dat wij ons door een werk als dat van Koster, hoe langer hoe beter bewust worden, hoe zorgwekkend onze planten er voor staan.

Het uitstekend verzorgde boek bevat een schat van belangwekkende en nieuwe gegevens, die op een overzichtelijke wijze zijn gepresenteerd en nuttig gebruikt kunnen worden ook bij het nemen van beschermende maatregelen.

Bij het doorbladeren van het boek en het bekijken van de duidelijke aquarellen en de vaak magnifieke foto's komt men onder de indruk van de rijke wilde flora in onze gewesten. Ik denk dat er maar weinig Nederlanders zijn die al de afgebeelde en beschreven soorten in de vrije natuur hebben zien groeien en bloeien. Inderdaad een rijke flora, maar toch! Leest men de tekst van Weeda, dan stoot men herhaaldelijk op zinsneden als: "was vroeger plaatselijk algemeen", "vertoont een aanzienlijke achteruitgang", "inmiddels als bedreigde soort te beschouwen", "gaat tegenwoordig sterk achteruit", "lijkt thans verdwenen", "behoort tot de zeldzaamste en meest bedreigde soorten". Eigenlijk is de conclusie onvermijdelijk dat de Nederlandse flora wel erg rijk was, maar in de laatste tientallen jaren in versnelde mate is achteruitgegaan en ontstellende verliezen heeft geleden. Van veel soorten moet Weeda constateren dat ze sterk bedreigd worden. Er komen hoe langer hoe meer soorten, die zich nog slechts in beschermde terreinen kunnen handhaven en dan vaak nog slechts met moeite, omdat de gevaren lang niet altijd af te wenden zijn. Bedreigingen vanuit lucht en water houden nu eenmaal niet op bij de grens van een natuurmonument.

Wie de flora van bepaalde delen van ons land kent, zal ontdekken hoe goed Weeda op de hoogte is van de verspreiding van onze inlandse flora. Niet licht zal men hem erop betrappen iets te hebben weggelaten. Ook de meest recente vondsten en ontdekkingen zijn in het boek opgenomen, waarbij de auteur natuurlijk kon profiteren van zijn werk op het Rijksherbarium en als landelijk coördinator van FLORON.

Ook Friesland is voor Weeda, maar ook voor fotograaf Chiel Westra, bepaald geen onbekend terrein. Zo zijn foto's van verschillende fonteinkruidsoorten grotendeels op groeiplaatsen in Friesland genomen. Men krijgt wel steeds meer respect voor het geduld en het vakmanschap van de fotograaf. Waterplanten fotograferen, en vooral ondergedoken soorten, is heel erg moeilijk. Westra weet echter ook deze soorten treffend en herkenbaar op de foto te krijgen. Maar ook andere foto's zijn erg goed. De

Paardebloemen in vele ondersoorten

foto Lubbert Boersma

fotograaf heeft niet alleen oog voor de plant op zich, maar weet ook het beeld, de sfeer om de plant heen, te vangen. Dat treft mij bijvoorbeeld bij foto's als op pagina 227, 230, 234, 245, 281, om maar te blijven bij de éénzaadlobbigen, waarvan wel eens gezegd werd, dat die zich niet zo goed zouden lenen voor een boek als dit.

De Nederlandse Oecologische Flora blijft voor ieder, die geboeid is door onze wilde planten en hun relaties, een zeer rijk bezit, als kijkboek en als naslagwerk, dat niet gauw zal teleurstellen. En dat bovendien voor een relatief vrij lage prijs, waarvan ook nog een deel wordt afgestaan aan het Nationaal Natuurfonds.

E.J. Weeda, R. Westra, Ch. Westra, T. Westra, Nederlandse Oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties, deel 4. Hilversum/Haarlem 1991.

een uitgave van het I.V.N. in samenwerking met de VARA en de Vevin met medewerking van Rijksherbarium/Hortus Botanicus en de Stichting Floristisch Onderzoek Nederland (Floron).

De plantengroei van de Waddeneilanden, V. Westhoff en M.F. van Oosten

Door insiders werd eveneens reeds geruime tijd uitgekeken naar het boek van Westhoff en Van Oosten over de flora van de Waddeneilanden. Ter gelegenheid van het 90-jarig jubileum van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging is het nu verschenen. Het is een kloek en fraai verzorgd boek geworden van 420 bladzijden.

Prof. dr. Victor Westhoff kent de Waddeneilanden reeds vanaf 1934 en is gepromoveerd op de vegetatie van de duinen en kwelders van Terschelling, Vlieland en Texel (1947). Sindsdien is hij altijd de plantengroei van de eilanden blijven bestuderen, vooral ook die van Terschelling, dat hij beschouwt als het meest

waardevolle van de waddeneilanden wat de plantengroei betreft. Ook Van Oosten, van beroep bodemkundige, heeft jarenlang vanuit zijn specifieke deskundigheid op de eilanden rondgekeken. De auteurs beschouwen zelf deze beschrijving van de plantengroei van de Waddeneilanden als hun levenswerk.

Vooraf ook voor Friesland is het boek van bijzondere betekenis. Immers buiten Texel behoren alle beschreven gebieden tot deze provincie.

De enorme hoeveelheid kennis, die vooral Westhoff over deze plantengroei heeft verworven, is thans beschikbaar gesteld voor ieder met belangstelling voor deze rijke en belangwekkende

flora. Westhoff put niet alleen uit eigen waarneming en kennis, maar in dit boek wordt tevens alle verspreide en vaak moeilijk toegankelijke literatuur, die op het onderwerp betrekking heeft, uitvoerig geciteerd en besproken.

Het spreekt vanzelf dat een zo uitvoerig gedocumenteerd boek niet even op een regenachtige namiddag kan worden gelezen. Het is beslist geen gemakkelijk boek geworden, maar is voor serieuze floristen en andere belangstellenden een ware schatkamer. Er zal niet spoedig een boek verschijnen, waarin zo diepgaand op de plantengroei van onze eilanden wordt ingegaan en zoveel gegevens zijn bijééngebracht.

In deel I wordt eerst in drie hoofdstukken ingegaan op het ontstaan van de eilanden. Deel II, bestaande uit vijf hoofdstukken, geeft een globale beschrijving van de flora en vegetatie, gevolgd door een diepgravende bespreking van de plantengroei in de droge en vochtige duinen en van wadden en kwelders. Beslist geen gemakkelijke hoofdstukken, 'de kop moet der goed by!'. De uitvoerige documentatie brengt mee dat het boek wemelt van de latijnse plantennamen en van de namen van de geciteerde

auteurs. Maar al lezende krijgt de lezer een duidelijk beeld van de ingewikkelde, maar prachtige structuur van het vegetatiedek in duin en op kwelder.

In deel III, "Zwerven van Onrust tot Balg", wordt dan nog in vijf hoofdstukken een tocht gemaakt langs alle eilanden, waarbij op heel wat nadere details kon worden ingegaan. Niet alleen de hogere planten krijgen hun beurt, ook mossen enz. worden niet overgeslagen.

Men krijgt groot respect voor de geweldige kennis van de auteurs en voor de wijze waarop vooral de eerste auteur inzicht weet te verschaffen in de structuur van deze plantenwereld, die voor de leek op het eerste gezicht zo structuurloos en zo toevallig van samenstelling lijkt. Het boek is rijk geïllustreerd met tekeningen, kaartjes en veel foto's. Vooral de foto's van Ruth van Crevel zijn erg goed.

Een uitvoerige literatuurlijst (meer dan 400 titels) bevat wel alles wat er over de flora van de Waddeneilanden is gepubliceerd.

Niemand, die geïnteresseerd is in de gelukkig nog rijke en boeiende flora van de Waddeneilanden, zal om dit boek heen kunnen. Het zal tot in de verre toekomst het standaardwerk over dit onderwerp blijven.

V. Westhoff en M.F. van Oosten, De plantengroei van de Waddeneilanden. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, 1991. Natuurhistorische Bibliotheek nr. 53.

D.T.E. van der Ploeg, Sytsingawiersterleane 132, 8605 CV Sneek